

źródła monastyczne

19

źródła monastyczne

19

Redaktor serii: Ks. Marek Starowieyski

opracowania

2

GABRIEL BUNGE
EWAGRIUSZ
Z PONTU
-MISTRZ ŻYCIA
DUCHOWEGO
MODLITWA DUCHA
ACEDIA
OJCOSTWO DUCHOWE

Przekład:

Jerzy Bednarek
Andrzej Jastrzębski OMI
Arkadiusz Ziernicki

Wstęp i opracowanie:

Leon Nieścior OMI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Tytuły oryginału: 1. *Das Geistgebet. Studien zum Traktat „De Oratione” des Evagrius Pontikos.*
2. *Akedia. Dei geistliche Lehre des Evagrius Pontikos vom Überdruß*
3. *Geistliche Vaterschaft. Christliche Gnosis bei Evagrius Pontikos.*

Projekt okładki i stron tytułowych: Andrzej Cieplucha

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów
L.dz. 20/99, Tyniec, dnia 02.02.1999 r.
† Adam Kozłowski OSB, opat tyniecki

Wydanie drugie 2011 r.

ISBN 978-83-7354-158-0 broszura
ISSN 1230-6711

© Copyright by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37
30-398 Kraków

tel. +48 (12) 688-52-90

tel./fax: +48 (12) 688-52-91

e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl

zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

OD WYDAWNICTWA.....	7
SKRÓTY	11
MODLITWA DUCHA (tł. Jerzy Bednarek, Arkadiusz Ziernicki)	
WSTĘP.....	19
I. PSALMODIA I MODLITWA	25
Psalmodya	27
Modlitwa.....	35
Psalmodya i modlitwa.....	39
II. „MÓDLICIE SIĘ NIEUSTANNIE”	49
III. „MODLITWA PAŃSKA”	71
IV. „STAN UMYŚŁU” (κατάστασις νοῦ)	97
V. „STAN MODLITWY” (κατάστασις προσευχῆς).....	117
VI. „W DUCHU I PRAWDZIE” (ἐν Πνεύματι καὶ Ἀληθείᾳ).....	141
Mysterium Trinitatis – Mysterium Unitatis.....	143
„Modlitwa duchowa”.....	152
Logos.....	159
Ojciec	163
ACEDIA (tł. Jerzy Bednarek, Arkadiusz Ziernicki)	
SŁOWO WSTĘPNE.....	175
WPROWADZENIE. EWAGRIUSZ JAKO DUCHOWY NAUCZYCIEL.....	177
I. ACEDIA – CHOROBA TYPOWA TYLKO DLA MNICHÓW?.....	189
II. DEFINICJA DOLEGLIWOŚCI	209
III. ŹRÓDŁO I ISTOTA SŁABOŚCI.....	227
IV. OBJAWY ACEDII	245
V. ŚRODKI UZDRAWIAJĄCE	271
VI. ACEDIA A ŻYCIE DUCHOWE	305
EPILOG	323

OJCOSTWO DUCHOWE*(tł. Andrzej Jastrzębski OMI, Arkadiusz Ziernicki)*

SŁOWO WSTĘPNE. OJCOSTWO DUCHOWE – TEMAT NIE NA CZASIE?.....	335
I. W duchu ojców	340
II. Ewagriusz jako duchowy syn „świętych ojców”	346
III. Abba Ewagriusz.....	352
IV. Ojcostwo duchowe w zarysie	358
V. Chrystus jako „ojciec” a ojcostwo duchowe	361
VI. Charyzmat ducha	368
VII. Ojciec duchowy jako prawdziwy gnostyk.....	373
VIII. Lekarz i nauczyciel	381
IX. Duchowa dyskrecja	389
X. Gnoza przeciw gnostycyzmowi.....	397
XI. <i>Disciplina arcani</i> a ezoteryzm.....	410
XII. Duchowa mistagogia	418
Posłowie – rozeznawanie duchów	425

INDEKSY

Odeśłań i aluzji biblijnych	435
Imion i nazw własnych.....	439
Rzeczowy	441

OD WYDAWNICTWA

Odkrycie Ewagriusza jest jednym z największych osiągnięć patrystyki pierwszej połowy dwudziestego wieku, jak stwierdził francuski dominikanin F. Re-foulé przed trzydziestu laty. Ten grecki mnich urodził się ok. 345 roku w mieście Iborra położonym w małosyazjatyckim Poncie. Jego ojca wyświęcił Bazyli Wielki, biskup Kapadocji, na chorepiskopa, a jego samego uczynił lektorem.

Duży wpływ na duchowo-intelektualną formację Ewagriusza wywarł Grzegorz z Nazjanzu, który też wyświęcił go na diakona. Ewagriusz stał dzielnie u boku Grzegorza w Konstantynopolu, w najtrudniejszym okresie jego biskupich rządów. Zasłynął wówczas jako kaznodzieja w obronie nicejskiej ortodoksji przeciw arianom. W Konstantynopolu przeżył wewnętrzny kryzys związany z osobą żony prefekta miasta. Po śnie, w którym anioł obiecał mu uwolnienie z perypetii, jeżeli opuści miasto, udał się w 382 roku do Jerozolimy do znanego wówczas klasztoru na Górze Oliwnej, kierowanego przez Melanię Starszą i Rufina z Akwilei. Za radą swoich przyjaciół wyruszył w następnym roku do Egiptu. Po krótkim okresie swoistego „nowicjatu” w Nitrii zamieszkał w półpustelniczej osadzie Cele (*Kellia*), położonej na południowy wschód od Aleksandrii. Spędził tam szesnaście lat aż do śmierci w 399 roku.

Ewagriusz pozostawił po sobie bogatą spuściznę literacką. W pismach ascetycznych był z jednej strony wyrazicielem istniejącej już myśli monastycyzmu egip-

skiego, a z drugiej strony jej pionierem, wywierając ogromny wpływ na późniejszych pisarzy. W szóstym wieku, w klimacie walki z orygenizmem, potępiono niektóre spekulatywne nauki Ewagriusza, zwłaszcza z zakresu jego antropologii i kosmologii.

Postać pontyjskiego mnicha jest w Polsce mało znana. Do dzisiaj nie ukazało się w języku polskim w całości żadne jego pismo. Dostępne są jedynie dwa większe fragmenty: *De malignis cogitationibus*, tł. L. NIEŚCIOR, opublikowane w „Cenobium” 10, 1996, 32–50, oraz *O modlitwie*, [w:] *Filokalia. Teksty o modlitwie serca*, tł. J. NAUMOWICZ, Kraków 1998, 66–73. Polski przekład pism ascetycznych Ewagriusza opublikowaliśmy w dwóch tomach w serii *Źródła monastyczne*. Tom 1 (*ŹrMon* 18) obejmuje: *Listy*, *O praktyce ascetycznej*, *O poznaniu*, *O modlitwie*, *Trzy rozdziały o modlitwie*, *Do mnichów mieszkających we wspólnotach*, *Napomnienie dla dziewczicy*, *Podstawy życia monastycznego*, *O mistrzach i uczniach*, *O różnych rodzajach złych myśli*, *O ośmiu duchach zła*, *O wadach, które przeciwne są cnotom*; a tom 2 (*ŹrMon* 36): *List do Melanii*, *Traktat dla Eulogiusza mnicha*, *Zachęta*, *Pouczenie*, *O sporze z myślami*, *Pouczenie dla mnichów*, *Rozważania*, *Rozważania – uzupełnienie*, *Definicje różnych namiętności duszy*, *Gnomy*, *Sześć sentencji*. W niniejszym tomie wykorzystujemy cytaty z zawartych tam przekładów. Brakujące teksty Ewagriusza tłumaczymy z podanego przez G. Bungego niemieckiego tekstu.

Polską literaturę naukową na temat Ewagriusza zapoczątkowały artykuły encyklopedyczne: M. STAROWIEYSKIEGO w *Słowniku wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. J. M. SZYMUSIAK, M. STAROWIEYSKI,

Poznań 1971, 148–149, oraz J. PRYSZMONTA w *Encyklopedii Katolickiej*, t. IV, red. R. ŁUKASZYK, L. BIEŃKOWSKI, F. GRYGLEWICZ, Lublin 1983, 1372–1374. Ponadto ukazały się niewielkie artykuły Sz. Pieszczocha i J. Gliścińskiego. W ostatnim czasie szereg artykułów na temat myśli Ewagriusza z Pontu opublikował Leon Nieścior OMI, redaktor zarówno *Pism ascetycznych Ewagriusza*, jak i niniejszego tomu. Jego doktorat pt. *Anachoreza w pismach Ewagriusza z Pontu* ukazał się w 1997 roku nakładem naszego wydawnictwa.

Gabriel Bunge, autor publikowanych prac, należy do najwybitniejszych znawców dzieł Ewagriusza. Urodził się w 1940 roku w Kolonii, wstąpił do ekumenicznego klasztoru benedyktynów w Chevetogne w Belgii, gdzie złożył śluby monastyczne i został wyświęcony na kapłana. Obecnie prowadzi życie pustelnicze w Eremo Santa Croce w Szwajcarii. W swoich pracach broni Ewagriusza przed zarzutem skrajnego orygenizmu, podając bardziej pozytywną interpretację jego nauki niż ta, którą znajdujemy u innych współczesnych autorów. Jednocześnie ukazuje ogromne walory pism ascetycznych pontyjskiego teologa, niezmiennie aktualne.

W niniejszym tomie oddajemy do rąk czytelnika trzy niezależne publikacje G. Bungego: *Modlitwa ducha*, *Acedia* i *Ojcostwo duchowe*. Omawiają one zasadnicze, a jednocześnie bardzo aktualne dzisiaj wątki myśli Ewagriusza z Pontu. Prezentowane teksty G. Bungego są wydane w kilku językach, a książka o acedii doczekała się w Niemczech czterech wydań. Mamy nadzieję, że oba publikowane obecnie tomy w serii „Źródła Monastyczne”: EWAGRIUSZ Z PONTU, *Pisma*

ascetyczne, t. 1 i 2 oraz niniejszy tom, przybliżą polskiemu czytelnikowi samą postać i myśl tego wielkiego pisarza, którego H. Chadwick nazwał „ojcem naszej duchowej literatury”.

SKRÓTY

Dzieła Ewagriusza z Pontu:

- Ad mon.* *Sententiae ad monachos*, polski przekład: *Do mnichów mieszkających we wspólnotach*, [w:] ŻrMon 18.
- Ad virg.* *Ad virginem*, polski przekład: *Napomnienie dla dziewczycy*, [w:] ŻrMon 18.
- Antirrh.* *Antirrheticus*, wyd. W. FRANKENGERG, *Ewagrius Ponticus*, Berlin 1912, 472–545, polski przekład: *O sporze z myślami*, [w:] ŻrMon 36.
- Cap. cogn.* *Capita cognoscitiva (Skemmata)*, wyd. J. MUYLDERMANS, *Evagriana et Nouveaux fragments inédits*, Paris 1931, 38–44, polski przekład: *Rozważania*, [w:] ŻrMon 36.
- Cap. de or.* *Capita tria de oratione*, polski przekład: *Trzy rozdziały o modlitwie*, [w:] ŻrMon 18.
- Cent. Suppl.* *Pseudo-Supplement do Capita cognoscitiva*, wyd. W. FRANKENGERG, *Ewagrius Ponticus*, Berlin 1912, polski przekład: *Rozważania – uzupełnienie*, [w:] ŻrMon 36.
- De mag. et discip.* *De magistris et discipulis*, polski przekład: *O mistrzach i uczniach*, [w:] ŻrMon 18.
- De mal. cogit.* *De malignis cogitationibus*, polski przekład: *O różnych rodzajach złych myśli*, [w:] ŻrMon 18.
- De octo spirit.* *De octo spiritibus malitiae*, polski przekład: *O ośmiu duchach zła*, [w:] ŻrMon 18.
- De or.* *De oratione*, polski przekład: *O modlitwie*, [w:] ŻrMon 18.

- De vitiis* *De vitiis quae opposita sunt virtutibus*, polski przekład: *O wadach, które przeciwne są cnotom*, [w:] ŻrMon 18.
- Ep. ad Mel.* *Epistula ad Melaniam*, cz. 1.: W. FRANKENBERG, *Evagrius Ponticus, 610–619*; cz. 2.: G. VITESTAM, *Seconde partie du traité qui passe sous le nom de ‘La grande lettre d’Évagre le Pontique à Mélanie l’Ancienne’*, Lund 1964, polski przekład: *List do Melanii*, [w:] ŻrMon 36.
- Ep. dogm.* *Sermo sive dogmatica epistula de Sanctissima Trinitate (Epistula fidei)*, wyd. J. GRIBOMONT, [w:] M. FORLIN PATRUCCO, *Basilio di Cesarea. Le lettere*, t. 1, Turin 1983, 84–113.
- Ep.* *Epistulae LXII*, polski przekład: *Listy Ewagriusza z Pontu*, [w:] ŻrMon 18.
- Gn.* *Gnosticus*, polski przekład: *O poznaniu*, [w:] ŻrMon 18.
- In Eccl.* *Scholia in Ecclesiasten*, wyd. P. GÉHIN, *Évagre le Pontique. Scholies à l’Ecclésiaste*, Sch 397, Paris 1987.
- In Prov.* *Scholia in Proverbia*, wyd. P. GÉHIN, *Évagre le Pontique. Scholies aux Proverbes*, Sch 340, Paris 1987.
- In Ps.* *Scholia in Psalmos*, PG 12, 1054–1686; PG 27, 60–545; I. B. PITRA, *Analecta Sacra II*, Frascati 1884, 444–483; III, Paris 1883, 1–364; nie wydany rękopis *Vaticanus gr. 754*; por. M.J. RONDEAU, *Le commentaire sur les Psalms d’Évagre le Pontique*, OCP 26 (1960), 307–348.
- Inst. ad mon.* *Institutio ad monachos*, PG 79,1236–1240; Supplementum, wyd. J. MUYLDERMANS, *Evagriana*, Le Muséon 51, Louvain 1938, 198–204, polski przekład: *Pouczenie dla mnichów*, [w:] ŻrMon 36.

- Keph. gn.* *Kephalaia gnostica*, wyd. A. GUILLAUMONT, *Les six Centuries des „Kephalaia Gnostica” d’Évagre le Pontique*, Paris 1958.
- Pr.* *Practicus*, polski przekład: *O praktyce [asce-tycznej]*, [w:] ŻrMon 18.
- Rer. mon. rat.* *Rerum monachalium rationes*, polski przekład: *Podstawy życia monastycznego*, [w:] ŻrMon 18.
- Tract. ad Eul.* *Tractatus ad Eulogium monachum*, PG 79, 1093–1140, polski przekład: *Traktat dla Eulogiusza mnicha*, [w:] ŻrMon 36.

Inne skróty:

- 1 Apo *Apoftegmaty Ojców Pustyni, t. 1 Gerontikon. Księga Starców*, tł., M. BORKOWSKA, ŻrMon 4, Kraków 1994.
- Amél E. AMÉLINEAU, *De Historia Lausiaca*, Paris 1887 (zawiera koptyjską wersję *Vita Evagrii*).
- CCist *Collectanea Cisterciensia. Revue de spiritualité monastique*, Godewaersvelde 1946–.
- CSCO *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, Paris, Louvain 1903–.
- EChR *Eastern Church Review*, Oxford, 1966–.
- HL PALLADIUSZ, *Opowiadania dla Lausosa (Historia Lausiaca)*, tłum. S. KALINKOWSKI, ŻrMon 12, Kraków 1996.
- HM *Historia Monachorum in Aegypto*, łaciński przekład: TYRANIUS RUFINUS, *Historia monachorum sive De vita sanctorum patrum*, wyd. E. SCHULTZ-FLÜGEL, PTS 34, Berlin 1990.
- Inst.* JAN KASJAN, *De institutis coenobiorum*, wyd. J. CL. GUY SJ, SCh 109, Paris 1965.
- Ir *Irénikon*, Amay, Chevetogne 1926–.

- Kobierce* KLEMENS ALEKSANDRYJSKI, *Kobierce*, tł. J. NIEMIRSKA-PLISZCZYŃSKA, Warszawa 1994, t. 1 i 2.
- Muséon *Le Muséon, Revue d'études orientales*, Louvain 1882–.
- Nau Apoftegmaty ze zbioru bezimiennego: F. NAU, *Apophtegmes du manuscrit Coislin*, „Recue de l'Orient Chrétien” 12–14 (1907) i 17–18 (1913).
- OCA *Orientalia Christiana Analecta*, Roma 1923–.
- OCP *Orientalia Christiana Periodica*, Roma 1923–.
- PG *Patrologiae cursus completus. Series Graeca 1–161*, wyd. J.P. MIGNE, Paris 1857–1866.
- PL *Patrologiae cursus completus. Series Latina 1–217*, Indices 1–4, wyd. J.P. MIGNE, Paris 1841–1855.
- POK *Pisma Ojców Kościoła*, Poznań 1924–.
- RAM *Revue d'ascétique et de mystique*, Toulouse 1920–.
- RHE *Revue d'histoire ecclésiastique*, Louvain 1910–.
- RHR *Revue de l'histoire des religions*, Paris 1880–.
- ROC *Revue de l'Orient chrétien*, Paris 1896–.
- Rozmowy* JAN KASJAN, *Rozmów dwadzieścia cztery*, tł., wst. i oprac. L. WRZOŁ, Poznań, t.1 1928, POK 6, t. 2 1929, POK 7.
- RSR *Recherches de science religieuse*, Paris 1910–.
- SCh *Sources Chrétiennes*, Paris 1941–.
- SMon *Studia Monastica*, Barcelona 1959–.
- TU *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, Leipzig-Berlin 1882–.
- VigChr *Vigiliae Christianae*, Amsterdam, Leiden 1947–.
- Vita* *Vita Evagrii*, polski przekład: *O życiu Ewagriusza*, [w:] ŻrMon 18.

- VS *La Vie spirituelle, ascétique et mystique*, Paris 1919–.
- ZAM *Zeitschrift für Ascese und Mystik*, Innsbruck 1926–1944.
- ŻrMon *Źródła Monastyczne*, Tyniec-Kraków 1993–.
- ŻrMon 18 EWAGRIUSZ Z PONTU, *Pisma ascetyczne, t. 1*, ŻrMon 18, Kraków 1998.
- ŻrMon 36 EWAGRIUSZ Z PONTU, *Pisma ascetyczne, t. 2*, ŻrMon 36, Kraków 2005.
- Żywot św. Antoniego* ŚW. ATANAZY ALEKSANDRYJSKI, *Żywot św. Antoniego*, tł. E. DĄBROWSKA, ŻrMon 36, Kraków 2005.